

УДК 94(477):341.485(=161.2)«1932/1933»(045)
DOI: 10.31651/2076-5908-2024-1-42-46

Олександр ЛАЗОРЕНКО

*аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6319-9334>
e-mail: a.lazorenko@deltaexpresseu.com*

ГІБРИДНА ВІЙНА: НАПРЯМКИ Й ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Мета – розглянути термін «гібридна війна» із урахуванням його еволюції, особливо після подій 2014 р. в Україні та анексії Криму Росією. **Наукова новизна** аналізу полягає в тому, що в ньому представлено погляд на характеристику терміну «гібридна війна» з урахуванням сучасних політичних, економічних і культурних реалій. **Висновки.** Поняття гібридної війни є динамічним і розгалуженим, залежно від контексту й джерела. Різноманітність визначень та підходів до цього поняття свідчить про складність явища, що охоплює не лише військові аспекти, а й політичні, економічні, інформаційні та соціокультурні аспекти сучасних конфліктів. Гібридна війна є продуктом сучасного світу з його новими технологіями та засобами комунікації, і її розуміння є важливим для розробки стратегій безпеки та вирішення сучасних геополітичних викликів.

Ключові слова: гібридна війна, конфлікти, інформаційна війна, технології, політичні аспекти, безпека, геополітичні виклики, маніпуляція, пропаганда, кібервійна, медіа.

Oleksandr LAZORENKO

*Postgraduate, Department of World History and International Relations,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6319-9334>
e-mail: a.lazorenko@deltaexpresseu.com*

HYBRID WARFARE: DIRECTIONS AND DEFINITIONS

Abstract. The aim is to the term “hybrid war” taking into account some of its evolution, especially after the events of the Ukrainian revolution and the annexation of Crimea. **The scientific novelty** of the analysis lies in presenting a view on the characterization of the term “hybrid warfare” taking into account modern political, economic, and cultural realities. **Conclusions.** The concept of hybrid warfare is dynamic and multifaceted, depending on the context and source. The variety of definitions and approaches to this concept indicates the complexity of the phenomenon, which encompasses not only military aspects but also political, economic, informational, and socio-cultural aspects of modern conflicts. Hybrid warfare is a product of the modern world with its new technologies and means of communication, and understanding it is important for developing security strategies and addressing contemporary geopolitical challenges.

Key words: Hybrid war, definitions, conflicts, technologies, political aspects, security, geopolitical challenges, manipulation, cyber war.

Постановка проблеми. У статті аналізується складність визначення та розуміння концепції «гібридної війни». Цей термін використовується для опису сучасних конфліктів, що включають у себе поєднання військових та невійськових методів і стратегій, таких як політична дезінформація, кібератаки, економічний тиск тощо. Водночас існує чимала розбіжність у трактуваннях цього поняття, що ускладнює застосування його евристичного потенціалу у дослідженні відповідних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи ступінь наукового вивчення проблеми, важливо зазначити, що дослідження технологій гібридних війн представлене в численних наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Сутність поняття «гібридна війна» досліджували Ф. Хоффман [5], Дж. Маккуен [7], Дж. Девіс та ін. До вітчизняних учених, які вивчали цей феномен, належать О. Литвиненко, М. Присяжнюк [11]. Також варто згадати науковий доробок О. Ситника, який визначає гібридну війну просто як зброю або ж як збройне протистояння, де крім традиційних, застосовуються також спеціальні технології – інформаційні, технічні, глобальні мережеві пристрої [9].

Мета пропонованої статті – проаналізувати сутність явища «гібридної війни», її структури та особливостей, з'ясувати історичні витоки феномена «гібридна війна» і показати його в історичному та політологічному аспектах, зокрема на прикладі гібридної війни, що розпочалася 2014 р. і перейшла в активну фазу повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 р.

Виклад основного матеріалу. Світова історія переконливо демонструє: щойно завершується один конфлікт і починають формуватися основи світової безпеки, одразу виникають нові стратегії, тактики, інструменти та засоби для нових конфліктів, причому як локальних, так і глобальних. Так відбулося на межі XIX–XX ст.: після закінчення «холодної війни» з'явилися нові форми гібридної експансії. Проте, попри широку використовуваність, поняття «гібридна війна» залишається і досі дискусійним. Коли вчені або практики згадують «гібридну модель війни», вони не завжди мають на увазі одне й те ж. Відтак термін «гібридна війна» є актуальним у сучасному світі і привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Політологічний енциклопедичний словник містить таке визначення терміну «гібридна війна» – це війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором у державі, обраній для агресії, внутрішніх суперечностей та конфліктів з подальшим їхнім використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються війною [1].

Сам термін «гібридна війна» отримав велику популярність і виявився найбільш застосовним як теоретично, так і практично, для опису характеру агресивних дій Росії проти України у 2014 р. Проте гібридних воєн є досить велика кількість і справедливо стверджувати, що всі війни супроводжуються заходами гібридного характеру. Військовий теоретик XIX ст. К. Клаузевіц стверджує: «Війна за своєю природою є хамелеоном, що легко змінює свій вигляд разом зі зміною навколишнього середовища» [2, с. 89].

Сучасні визначення «гібридної війни» намагаються охопити суть цього поняття, пояснити його значення. Оскільки гібридна війна стає все більш популярною для опису як нестандартних, так і державно-орієнтованих форм конфліктів, поняття «гібридна війна» урізноманітнюється. Останнє породжує жваву наукову дискусію про те, як визначати таку війну, а також чи є цей термін влучним узагалі для визначення такого феномена. Позаяк визначення гібридної війни не уточнюють, чи використовуються немілітарні здатності для уникнення військової операції, чи як передумова для військової кампанії. При цьому нові визначення гібридної війни не вказують на роль збройних сил – чи загроза використання військової сили служить засобом стримування війни, чи, навпаки, є її ескалацією. У порівнянні з цим, більшість визначень гібридної війни упереджено зосереджуються тільки на двох аспектах – засобах і наслідках гібридної війни, тобто «шляхи та засоби досягнення ефекту», що призначено для покращення узагальненості концепції і одночасно для збільшення її застосовності [3, с. 157].

Сучасні дослідження дозволяють виокремити п'ять основних тлумачень концепції «гібридної війни»:

- 1) «гібридна війна» – це використання синергетичного поєднання традиційної зброї, нерегулярних тактик, тероризму та злочинної діяльності в одному бойовому просторі;
- 2) «гібридна війна» – це комбіноване використання регулярних і нерегулярних сил під єдиним керівництвом;
- 3) «гібридна війна» – це використання різних військових та невійськових засобів для загрози ворогові;
- 4) «гібридна війна» – це підпорогова діяльність, яка включає в себе будь-яку комбінацію насильницьких і ненасильницьких засобів;
- 5) «гібридна війна» – це спосіб досягнення політичних цілей за допомогою ненасильницької підривної діяльності.

Перше широко розповсюджене формулювання терміну «гібридна війна» міститься у виступі генерала Джеймса Меттіса на Форумі оборони, організованому Військовим інститутом та Асоціацією морських піхотинців США у вересні 2005 р. Після конференції було опубліковано коротку статтю про «гібридну війну», автори якої стверджували, що майбутні загрози будуть результатом поєднання різних форм ведення війни, назвавши

цей синтез «гібридною війною». Однак її концепція не була повністю розроблена в цій статті, а дослідники лише описали ключові характеристики «гібридної моделі війни», не давши їй точного визначення [4, с. 18–19].

У 2007 р. Френк Г. Хоффман опублікував монографію, в якій описав метод ведення війни Хезболли в протистоянні з ізраїльською армією під час «34-денної війни». Це чи не найбільш вражаючий приклад «гібридної війни». У своїй роботі він звертає увагу, що «гібридна війна» може бути проведена також державами, адже держави можуть перевести свої регулярні сили в нерегулярні підрозділи й використовувати нетрадиційні тактики ведення війни. Одним із прикладів виступають замасковані війська Росії, відомі як «маленькі зелені чоловічки». На основі своєї монографії Хоффман формує визначення: гібридні війни включають у себе різноманітні види військової діяльності, включаючи конвенційні можливості, нерегулярні тактики та формування, терористичні акти, включаючи безвідбіркове насильство і примус, а також кримінальну дезорганізацію. Зазначається, що майбутні конфлікти будуть мультимодальними (тобто такими, що ведуться в різні способи) та багатоваріантними, які не входять у рамки простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни [5].

У книзі «Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present», що є однією з найбільш цитованих в літературі з відповідної проблематики, група військових істориків визначають «гібридну війну, як конфлікт, що включає поєднання звичайних військових сил і нерегулярних формувань (партизанів, повстанців і терористів), який може включати як державні, так і недержавні угруповання, спрямований на досягнення спільної політичної мети» [6, с. 145–147]. На думку інших дослідників, «гібридна війна» реалізується на всіх рівнях збройного протистояння, тому її стратегічне використання також заслуговує на увагу [7; 8]. У цьому розумінні вони переглянули концепцію «гібридної війни», додавши до її змісту деякі елементи. Загалом, визначення терміну «гібридна загроза» містить певні складові: противник, який одночасно та адаптивно використовує певну комбінацію (1) політичних, військових, економічних, соціальних та інформаційних засобів, а також (2) конвенційних, нерегулярних, катастрофічних, терористичних та руйнівних/кримінальних методів ведення війни [8].

У цьому контексті поняття «гібридна війна» тепер використовується для опису військових дій, що охоплюють широкий спектр інтегрованих військових та невійськових засобів впливу держави й таємних операцій, доступних агресору. Разом з тим, з розвитком інформаційних технологій та появою недержавних груп, таких як хактивісти, доступність засобів і методів гібридної війни для досягнення політичних, економічних, суспільних та інформаційних цілей значно збільшилася.

Перед тим, як детальніше розглядати невійськові засоби, за допомогою яких агресори ведуть гібридну війну, потрібно з'ясувати і визначити відмінності між гібридною та загальновійськовою (конвенційною) війною. Друга може бути проведена за допомогою будь-якої загальновійськової зброї, за винятком зброї масового знищення, і переважно спрямована проти збройних сил противника у відкритому протистоянні. На відміну від конвенційної, гібридна війна – це поєднання як загальновійськової, так і незвичайної війни, що водночас поєднує в собі використання «загальновійськових здібностей, нерегулярних тактик і формувань, а також терористичних актів, включаючи довільне насильство, примус та кримінальну діяльність». Відповідно застосування сили може бути визначене як гібридне, поки війна не ведеться одноманітно, за допомогою суто військових засобів або невійськових інструментів, доступних державі або недержавному гібридному агресору [5].

Відповідно до цього, разом з нерегулярними й регулярними військовими силами існує ряд невійськових механізмів (інструментів), що їх може використовувати агресор у конфліктах. По-перше, може бути застосований фінансовий та торговельний тиск – як частина такої гібридної тактики, наприклад, шляхом введення економічних санкцій проти країни-цілі або припиненням постачання енергоносіїв. По-друге, агресор може вибирати з широкого спектру операцій у кіберпросторі шляхом зламу комп'ютерних програм або запуску кібершпигунської кампанії. По-третє, агресор спроможний стратегічно використовувати кібероперації інформаційної війни, використовуючи соціальні мережі та

новинні джерела, що призводить до соціально-психологічної маніпуляції людьми. На цьому етапі важливо підкреслити, що гібридна війна поєднує кілька інструментів і, отже, відбувається на кількох «полях бою» одночасно, що робить її більш складною для визначення.

Модель демонструє як агресор використовує свої впливові інструменти (військові, політичні, економічні, цивільні й інформаційні) для впливу на вразливості системи-цілі у вимірах (політичному, військовому, економічному, суспільному, інформаційному та інфраструктурному), щоб здійснити ескалацію – як вертикальну, так і горизонтальну – для досягнення поставлених цілей. Так, і О. Ситник вважає, що гібридна війна є результатом технологічного розвитку й зростання оборонної та наступальної зброї, іншими словами, технологій конфлікту. Це призводить до зміни цілей ураження, де основними стають вплив на суспільну свідомість, експертні оцінки відповідальних осіб, які приймають важливі державні рішення, таких як конгресмени, міністри, депутати, президенти. Вони піддаються впливу через нав'язування певних теорій та вбудовування цінностей, що мотивують їх дії. Такий вид конфлікту «є також державним» [9].

Після анексії Криму Росією в 2014 р. НАТО почало використовувати термін «гібридна війна», щоб охарактеризувати російську так звану «нову» форму конфлікту в Україні. Цей вибір, можна сказати, є найважливішою точкою перелому в еволюції концепції «гібридної війни». Зросло використання та популярність терміну «гібридна війна» у військових і стратегічних дебатах Заходу. Росія досягла своїх політичних цілей в Україні, залучаючи комбінацію некінетичних інструментів, таких як кібератаки, пропаганда, дезінформація, економічний тиск та дипломатичний тиск, а також військові методи, наприклад проведення прихованих операцій і підтримка повстанців. Крім того, Росія систематично заперечувала свою участь в агресії проти України. Таким чином, її «гібридна війна» в Україні не складалася лише з поєднання регулярних і нерегулярних елементів або поєднання військових і невійськових засобів, а й із таємних дій та обману. Таке розуміння «гібридної війни» є сумішшю попередніх концептуальних версій. Зокрема, воно охоплює майже всі категорії, включені до літератури про «гібридну війну»: звичайні та нерегулярні; військові й невійськові.

Екс-директор Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович вважає, що конфлікт, який має місце в Україні, не є гібридною війною, а радше нагадує «більшовицьку» війну, що мала місце у 1918–1920 рр. «Світ говорить про якийсь новий тип війни, який застосовується проти України, так звану гібридну війну, але мені здається, насправді, цей тип не новий – це типовий більшовицький тип ведення війни, який вівся проти України ще в 1918 році», – зазначив В. В'ятрович [10]. Основна ідея полягала в створенні альтернативної влади на певній території, наприклад, у Харкові було створено Раднарком Радянської України – як протипага УНР. Ця альтернативна влада отримувала підтримку з Москви й формувала збройні формування, які визнавалися нею. Також проводилася активна інформаційна та пропагандистська кампанія серед місцевого населення, щоб залучити його на свій бік. Після цього розгорталася безпосередня агресія, вторгнення на територію України.

Висновки. Поняття гібридної війни є складним і багатограним, що відображає сучасні реалії військових конфліктів, які виходять за межі традиційного розуміння війни. Воно включає в себе не лише військові, але й політичні, економічні, інформаційні та соціокультурні аспекти. Різноманіття підходів та визначень цього терміну вказує на його динамічність та залежність від контексту. Аналіз показує, що гібридна війна є продуктом сучасного світу, з його новітніми технологіями та засобами комунікації. Її розуміння є критично важливим для розробки стратегій безпеки та вирішення сучасних геополітичних викликів. Важливим є також те, що гібридні конфлікти мають значні наслідки для міжнародного права та політичних стратегій держав. Історичний аналіз свідчить, що гібридні елементи присутні в конфліктах з давніх часів, однак сьгоднішні форми гібридної війни є більш складними та небезпечними через їхню багатовимірність та застосування новітніх технологій. Це вимагає від міжнародної спільноти нових підходів до управління та регулювання таких конфліктів. Загалом, вивчення гібридної війни повинно бути інтегрованим та міждисциплінарним, щоб враховувати всі аспекти цього феномену для розробки ефективних методів протидії.

Список літератури

1. Війна «гібридна». Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
2. Клаузевиц К. Природа війни. Харків: Vivat, 2018. 416 с.
3. Johnson R. Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature. *Small Wars & Insurgencies*. 2018. Vol. 29. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2018.1404770?src=recsys>
4. Mattis R. N., Hoffman F. G. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. *Proceedings Magazine*. 2005. Vol. 132. URL: <https://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>. P. 18–19.
5. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War / Potomac Institute for Policy Studies. Arlington, Virginia, 2007. 72 p. URL: http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/HybridWar_0108.pdf.
6. Murray W., Mansoor P. R. Hybrid Warfare : Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge University Press, 2012. 329 p.
7. McCuen J. J. Hybrid Wars. *Military Review*. 2008. Vol. 2. P. 107–113. URL: <https://www.questia.com/library/journal/1P3-1458719761/hybrid-wars>.
8. Glenn R. W. Thoughts on Hybrid Conflict. *Small Wars Journal*. 2009. URL: <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>
9. Ситник О. М. Гібридний характер російсько-української війни 2014–2017 років та пошук ефективних засобів протидії. *Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова*. 2017. URL: <http://dontsov-nic.com.ua/hibrydnyj-harakter-rosijsko-ukrajinskoji-vijny-2014-2017-rokiv-ta-poshuk-efektyvnyh-zasobiv-protydiji>.
10. В'ятрович В. М. Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну. *Espresso*. 2014. URL: <http://espresso.tv/news/2014/11/29>.
11. Присяжнюк Д. М. Застосування маніпулятивних технологій з боку Росії в ЗМІ України (на прикладі Криму). URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

References

1. Trebin, M. (ed.) (2015) Hybrid warfare. *Political Science Encyclopaedic Dictionary*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Clausewitz, K. (2018) The Nature of War. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Johnson, R. (2018) Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature. *Small Wars & Insurgencies*, 29. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2018.1404770?src=recsys>
4. Mattis, R. N., Hoffman, F. G. (2005) Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. *Proceedings Magazine*, 132, 18–19.
5. Hoffman, F. G. (2007) Conflict in the 21st Century : The Rise of Hybrid War. *Potomac Institute for Policy Studies*. Retrieved from: http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/HybridWar_0108.pdf.
6. Murray, W., Mansoor, P. (2012) Hybrid Warfare : Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge.
7. McCuen, J. J. (2008) Hybrid Wars. *Military Review*, 2. Retrieved from: <https://www.questia.com/library/journal/1P3-1458719761/hybrid-wars>.
8. Glenn, R. W. (2009) Thoughts on Hybrid Conflict. *Small Wars Journal*. Retrieved from: <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>.
9. Sytnyk, O. (2017) The hybrid nature of the Russian-Ukrainian war of 2014–2017 and the search for effective means of counteraction. Retrieved from: <http://dontsov-nic.com.ua> [in Ukrainian].
10. Vyatrovych, V. M. (2014) The Kremlin is waging a “Bolshevik” war in Ukraine, not a hybrid one. *Espresso*. Retrieved from: <http://espresso.tv/news/2014/11/29> [in Ukrainian].
11. Prysyzhnyuk, D. M. The use of manipulative technologies by Russia in the media of Ukraine (on the example of Crimea). Retrieved from: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 10.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 03.06.2024

